

לזכרו של אל-חי טהרלב

כיצד ניתן לבטא את הזדהותנו עם משפחת טהר-לב, את כאבנו על כאבם, הורים שאיבדו את בנם היקר, ואחים מהם נלקח כשור מבשרם? הדבר היחידי שאני יכול לשים בפניהם זה מילים. בחרתי לחבר אותם לזכר שם בנם: 'אלחי'. אני קורא את השורות שכתבתי, ומרגיש בחולשתם, שהרי כל המילים מחוירות אל מול האסון. ועל כך אני מצטדק, במיוחד בפני מי שהיה לפני שנים תלמידי, והיום הוא מחנך ומדריך נכדתי.

המילה 'חיים' בהקשר של תוארי א-להים מעוררת בי תמיהה. האומנם יש משמעות לייחס להקב"ה את התואר 'חיים'? האם ייחוס זה אינו בעייתי מיניה וביה? לדעתי התמיהה הייתה ברורה כבר במקרא, וזאת הסיבה שמשורר ספר תהילים טבע ביטוי אחר (תהילים לו, י): "כִּי עֲמָךְ מְקוֹר חַיִּים - בְּאוֹרְךָ נִרְאָה אֹר", מקור חיים!. ואכן בכתבי הקבלה והחסידות, ובייחוד בחב"ד ובכתבי הראי"ה קוק, מודגש הביטוי 'חיי-החיים', המקביל ל'מקור חיים'. כאילו השפה מבינה את תמיהתנו, ומנסה להעלות אותנו לדרגה גבוהה יותר. לפי המקובלים, 'החיים' מקשרים אותנו לספירת בינה, 'חיי-החיים' לספירת חכמה, הגבוהה ממנה. מושג ה'חיים' בא גם בהקשר של מושגים רבים אחרים. המעניין ביניהם הוא הקשר שבין חיים למים: "וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים". כאן מתייחסים ה'חיים' למים הנובעים מן האדמה, מבלי שנצטרך לשאוב אותם.

ועתה, מגיעים אנו לממד נוסף של משמעות הביטוי 'חיים', הבא בהקשר של העמידה בפני אויב, והניצחון (או חלילה לא) על השונאים. אחד מיסודות האלילות באה לידי ביטוי באמונה שהאל או האלים "הלאומיים" חייבים לנצח במלחמה, בניצחון הם מוכיחים את אלוהותם. לא כך המקרא. הוא הוסיף תנאי ומתוך כך העמיד את האמונה הישראלית בפני פרדוקס. מצד אחד ה' הוא א-להי ישראל, היוצא למלחמה יחד עם עמו, "וחייב" להוכיח את עצמו בניצחון. אך מצד שני הוא מעניש את העם על הבגידות, על חטאי עבודת האלילים, וכדו'. הכישלון במלחמה היא העונש על חטאי העם. לפעמים הקב"ה מוחל לעמו, אך לא תמיד. הפרדוקס והסליחה באו לידי ביטוי בראשית ההיסטוריה של עם ישראל: "לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לְאֹמֶר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לְהִרְגָם אֹתָם בְּהָרִים וּלְכַלֵּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, שׁוֹב מִחֲרוֹן אַפָּךְ וְהִנָּחָם עַל הָרָעָה לְעַמְּךָ... וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר

לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ". הסליחה תבוא לידי ביטוי מיוחד בספר יחזקאל. שהדגיש את העיקרון של 'חילול השם' שנגרם כשעם ישראל נוצח וגלה בגלל חטאיו. בזמן הגאולה, באחרית הימים, תנצח הסליחה את החטא ואת חילול השם. בספר הושע נחשפים אנו למשמעות העמוקה של השם 'אל-חי'. כאשר ישראל חוטא נאמר עליו: "קרא שְׁמוֹ 'לֹא עַמִּי' כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאֲנִי לֹא אֶהְיֶה לָכֶם", כלומר לא אצא אתכם למלחמה. אולם הסליחה תגיע: "וְהָיָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יֹאמַר לָהֶם 'לֹא עַמִּי אַתֶּם', יֹאמַר לָהֶם 'בְּנֵי אֶל-חִי'". "אל-חי" מתאר את פיוס הקב"ה עם ישראל. במשך הדורות היה עמנו חייב לצפות להבטחת הפיוס ולהתפלל שהפיוס יתרחש. העם האמין בנבואת 'אל-חי' וממשיך להאמין בה גם כעת. וכאשר תבוא הגאולה תתקיים גזרת המלך אשר נרשמה בדניאל (ו, כז) בקשר עם החיים: " אשר בכל ממשלת מלכותי יהיו חרדים ומתפחדים מפני הא-להים של דניאל אשר הוא א-להים חי וקיים לעולם ומלכותו היא מלכות אשר לא תושחת וממשלתו עד סוף ימי עולם". אך בינתיים לא רצתה האנושות להאמין שעם ישראל עדיין חי, בשבילה עם ישראל כבר לא היה קיים יותר.

עברו דורות, הנצרות עבדה ל"אלהים" שמת בשליחות עליונה כדי לגאול את האנושות וקם לתחיה. אך בפועל תורת השליחות של מותו נשכחה ונשאר באופן אבסורדי רק האשמת היהודים לדורותיהם בחטא הנורא - חטא היהודים שרצחו (כביכול) את אותו "אלהים". בגלל האבסורד הזה, הרבה דם יהודי נשפך. והנה עברו הדורות והאבסורד התהפך. פרידריך ניטשה, נתן למשפט 'אלהים מת', משמעות חדשה, הרסנית ללא גבולות. כן, אלהים מת, אלא שהאמירה הזאת הינה מעבר לכך שעצם המושג אלהים הפך חסר משמעות בשביל האדם בן זמננו. לפי ניטשה האנושות עדיין זקוקה לא-להים, אך הוא איננו קיים, ולפיכך כל הערכים הא-להיים – כחסד למשל - בוטלו! ואנו בני ישראל, מהי תשובתנו לדברים אלו? כשלפני שנים שמעתי אחד משירי שלמה קרליבך, הבנתי שהוא אחד הנוסחים היפים ביותר של תשובתנו. הטקסט של השיר נוצר מחיבורם של שני קטעים קלאסיים: "עם ישראל חי, עוד אבינו חי". 'עם ישראל חי' למרות קביעותיהם של חכמים ופוליטיקאים, משפינוזה ועד סטלין, לפיהם העם היהודי מת, ואיננו עוד. אבל אנו שרים גם 'עוד אבינו חי'. כפשוטו מדובר על יעקב, אך אנו גילינו שמדובר היה על אבינו שבשמים. כמו שנאמר באחת הכתובות שצוירו ברחוב: "ניצשה מת (ועל החתום) אלהים".

מבקש אני לסיים עם הערה משל הפילוסוף יהודה הלוי (פרנץ) רוזנצווייג בספרו 'כוכב הגאולה'. "א-להים חיים" - רוזנצווייג העז לפרש ביטוי זה בצורה מיוחדת במינה. הרבה כתבו הפילוסופים היהודים על תוארי א-להים. לפי רוזנצווייג, תואר ה'חיים' מצביע על מתח מסוים בתארים. כך, אצל הקב"ה, ישנם שני "תארים" יסודיים שביניהם יש מעין ניגודיות: 'כל-יכול' ו'רב-חסד'. ארשה לי להוסיף ולומר שניצוצות מתוארים אלו ירדו גם לעולמינו, לנוער המבורך שלנו. כך התורה היא הניצוץ של החסד, והגבורה - ניצוץ של כל-יכולתו של הקב"ה. שני הניצוצות האלו התאחדו ונתנו משמעות לדרכו של אלחי, שימשיך לחיות בממד אחר כששמו ילווה אותנו תמיד.